

Kapetan
mr Nedeljko POPARA

STAV MLADIH PREMA JUGOSLOVENSKOJ NARODNOJ ARMII

Naša armija je jedna od značajnih institucija u našem društvu. U njoj se, pored ostalog, nastavlja proces formiranja i učvršćivanja stavova i mišljenja mladih o našem društvu, njegovom daljnjem razvoju i vrednosnoj orijentaciji na kojoj počiva. Ujedno se sagledava i ocenjuje značaj Armije kao organizacije i stiče pouzdanija ocena o pojedinim stranama njenog unutrašnjeg života i ulozi u društvu. Od tako formiranih stavova i mišljenja uveliko će zavisi i stepen motivacije mladih pri savlađivanju teškoća koje su realno prisutne u prirodi vojničkog života. Potreba za egzaktnijim proučavanjem ovih problema nužna je radi procene ponašanja mladih u složenim uslovima vojničkog života, kako danas u miru, tako i u eventualnom ratu, u kome se, sasvim opravdano, moraju očekivati daleko složenije okolnosti nego što ih je moguće na bilo koji način danas predvideti.

U ovom radu biće reči o jednoj vrsti prilaza tom problemu,¹ naime o izučavanju mišljenja i stavova mladih prema Armiji na osnovu empirijskih podataka iz istraživačke prakse *Centra za andragoško-psihološka i sociološka istraživanja u JNA*, koja ćemo izložiti na sledeći način: najpre, opšti stav mladih prema JNA, njihova mišljenja o pojedinim aspektima vojničkog života i posebno o međuljudskim odnosima u njoj, zatim mišljenja mladih o moralnim vrednostima značajnim za život u Armiji i za sve pripadnike naših oružanih snaga i, na kraju, njihov pogled na sistem opštenarodne odbrane i mesto JNA u tom sistemu.

¹ Prilog je nastavak izlaganja rezultata o vrednosnoj orijentaciji mladih koje smo objavili u časopisu »Vojno delo«, br. 4/73, pod naslovom »*Mladi o društvenom sistemu SFRJ*«, te se sve ocene o uzorcima, instrumentima i valjanosti ovakvih istraživanja, iznete tom prilikom, odnose i na ovaj rad.

U našim empirijskim istraživanjima pošli smo od pretpostavke da se stav prema JNA može uspešno proceniti preko verbalnih iskaza o značaju JNA kao institucije, ocene raznih aspekata armijskog života i procene stepena emocionalne vezanosti mladih za armijsku sredinu. Stav prema JNA meren je skalom stavova koja je sadržala 25 tvrdnji. Na svaku tvrdnju ispitanik je imao mogućnost da odgovori u rasponu od »potpuno se slažem« do »uopšte se ne slažem«. Putem procene mišljenja ispitanika o značaju armijske organizacije za društvo, u ovoj skali i u velikom broju drugih upitnika, zatim o odnosima među ljudima u JNA, rukovođenju, organizaciji života i rada u jedinicama, armijskim propisima i zdravstvenoj zaštiti došli smo do vrlo značajnih rezultata koje ćemo ovde delimično izložiti.

Rezultati ispitivanja pokazali su da je stav mladih prema JNA vrlo pozitivan.² Oni prihvataju našu armiju kao vrlo značajnu društvenu ustanovu, a takođe i njene pojedine strane kao veoma važne činioce u procesu sazrevanja njihove ličnosti. Pozitivan stav mladih prema Armiji, ma koliko iskustveno još neučvršćen, svakako je značajan faktor njihovog bržeg i bezbolnijeg prilagođavanja na vojničke uslove života i rada. Razumljivo je da smanjeno vreme za prilagođavanje,³ odnosno uvojničavanje, znatno doprinosi realizaciji osnovne funkcije boravka mladih u vojsci — njihovom potpunijem, bržem (sa manje konflikata) i efikasnijem osposobljavanju za odbranu zemlje.

Dobijeni i analizirani podaci u funkciji školske sprema ispitanika pokazali su da su mladi sa završenim školama učenika u privredi imali najpozitivniji stav prema Armiji (iznad srednje vrednosti), ali za sada nismo uočili strožu pravilnost koja jače diferencira mlade prema ovom obeležju. Mladi sa školama učenika u privredi dosta su homogena biosocijalna kategorija koja se u ukupnoj populaciji vojnika nalazi oko sredine (prema godinama starosti, obrazovanju i opštekulturnom nivou), te im je vojska, po svojim progra-

² Do ovakvog zaključka došli smo analizom odgovora na veliki broj pitanja o Armiji koja smo napred pomenuli, a posebno na osnovu merenja njihovog ukupnog stava preko pojedinačnih stavova u pomenutoj skali. Svaka tvrdnja mogla je biti ocenjena od jedan do pet tako da se jedan ispitanik mogao naći u rasponu od 25 do 125 bodova (pod uslovom da je dao jedan odgovor). Srednja vrednost za ceo uzorak na ovoj skali iznela je 99,55 bodova, što znači da je bila daleko iznad teorijske srednje vrednosti, a to je i osnovni empirijski dokaz, odnosno pokazatelj pozitivnosti njihovog stava.

³ Videti šire o problemima prilagođavanja vojnika u našoj armiji: pukovnik Alija Lošić, *Prilagođavanje vojnika na armijske uslove života*, Uprava za MPV, 1966. god.

mima vaspitanja i obrazovanja, načinu života i vrsti i karakteru zadataka, dosta bliska. Zapravo, radi se o tome da se od vojnika još uvek ne traže neka velika znanja za izvršavanje njihovih zadataka jer ih je pretežna većina manipulativne prirode, zašto su potrebnije neke druge osobine, tj. one koje u svakodnevnom govoru nazivamo spretnošću, okretnošću i snalažljivošću, svakako, u sprezi sa jednim opštim fondom znanja kojim mladi sa školama učenika u privredi upravo i raspolažu.

Empirijska istraživanja, na osnovu kojih bi se izvlačili pouzdanim zaključci o ponašanju pojedinih socijalnih kategorija u složenijim okolnostima u kojima se mogu naći vojne jedinice, morala bi biti znatno dublja i dugoročnija, tim pre što su veoma podeljena mišljenja o kvalitetu vojske zavisno od toga iz kojih je društvenih slojeva pretežno sastavljena.⁴ Vojničko iskustvo socijalističkih revolucija, kao i ono iz prvog i drugog svetska rata, ne pruža jasan odgovor na ovo pitanje. Međutim, danas se već može tvrditi, na osnovu socioloških i vojnih saznanja, da bi u eventualnom ratu imale prednosti one vojske u čijem sastavu bi preovladavala radnička klasa. Ne radi se samo o većim mogućnostima manipulisanja ratnom tehnikom, čija se upotreba očekuje u dosad nepojmljivim razmerama, već i o sistemu vrednosti, načinu ponašanja, odnosu prema disciplini i institucionalnom životu uopšte, odnosu prema tradicijama i dr., po čemu se upravo i razlikuju društveni slojevi i klase.

Za daljnje rasvetljavanje socijalnih stavova mladih, konkretno stava prema JNA, koji smo merili pomenutom skalom, ukazaćemo na rezultate odgovora ispitanika na prvih pet alternativa svrstanih prema frekvenciji njihovih iskaza, a zatim na zadnjih pet mesta iste skale stavova.

Ispitanici su najpozitivnije ocenili sledeće tvrdnje iz skale: (1) »ponosim se time što sam pripadnik naše armije«, (2) »našom armijom rukovode visoko stručne i svestrano osposobljene starešine«, (3) »JNA je značajna vaspitna ustanova«, (4) »nigde nema boljeg dru-

⁴ Empirijska ispitivanja među pripadnicima Jugoslovenskog odreda na Sinaju u vreme juskog rata 1967. godine pokazala su da vojnici sa sela znatno teže podnose boravak u rovu nego oni iz gradova (odnosno radnici). Videti šire o tome: pukovnik Alija Lošić, *Odred JNA na Sinaju*, Uprava za MPV, 1968. god. Dobijene rezultate prilikom tog istraživanja treba imati u vidu kao početne jer su u nas vrlo nejasni kriteriji razlikovanja seljaka i radnika a veoma je brojna jedna srednja kategorija tzv. seljaka industrijskih radnika, dakle, na granici između ove dve klasične kategorije.

garstva nego što je to u JNA« i (5) »naša armija je potpuno pripremljena za odbijanje svake agresije«. ⁵

»Ponosim se time što sam pripadnik naše armije« — po svojoj opštosti stav je kojim se izražava prihvatanje Armije u celini, a proizilazi, svakako, iz pozitivnih mišljenja o pojedinim njenim karakteristikama, odnosno iz uverenosti ispitanika o njenom vaspitnom značaju, borbenoj spremnosti, o Armiji kao socijalnoj sredini u kojoj se neguju drugarski odnosi i kao organizaciji kojom rukovode sposobne starešine. Imajući u vidu i mnoštvo drugih visokorangovanih tvrdnji o JNA⁶, pokazalo se da se naši ispitanici u visokom stepenu identifikuju sa našom armijom, što je od presudnog značaja za realizaciju njene osnovne društvene funkcije u miru i u eventualnom ratu.

Pozitivan stav prema Armiji ogleda se i u odbacivanju onih tvrdnji koje sa negativnog aspekta govore o JNA ili o pojedinim stranama njenog unutrašnjeg života. Na poslednjih pet mesta na skali svrstani su sledeći odgovori: (21) »... u našoj armiji ne vodi se dovoljno računa o potrebama ljudi«, (22) »... u našoj armiji se mnogo govori o brizi za ljude, ali se ta briga zanemaruje«, (23) »... ni jedna armija danas u svetu nije popularna, pa ni naša armija«, (24) »... pripadnici Armije nisu naročito omiljeni kod građana« i (25) »... odnosi među ljudima u JNA su samo naizgled dobri«. Dalji komentar dobijenih rezultata za čitaoce »Vojnog dela« zaista nije potreban, jer smatramo da smo dovoljno ilustrativno prikazali opšti stav mladih prema našoj armiji.

MLADI O MEĐULJUDSKIM ODNOSIMA U JNA I NEKIM STRANAMA VOJNIČKOG ŽIVOTA

Stav prema Armiji najubedljivije se formira u neposrednom životu u njoj (za mlade koje smo ispitivali to je služenje njihovog vojnog roka), te i iskazi ispitanika o njegovim pojedinim stranama najbolje ilustruju opštu socijalnu »klimu« u vojničkoj sredini.

⁵ Na svaku alternativu odgovori su očekivani u rasponu od jedan do pet. Međutim, srednje vrednosti za ceo uzorak ispitivanih na ovih prvih pet tvrdnji kreću se ovako: (1) — 4,76, (2) — 4,51, (3) — 4,50, (4) — 4,49 i (5) — 4,45, što pokazuje da su znatno iznad teorijske srednje vrednosti, odnosno da ove tvrdnje mladi prihvataju u visokom stepenu.

⁶ Posle ovih navedenih pet tvrdnji ispitanici prihvataju i sledeće: »JNA pruža priliku svakom vojniku da ispolji svoje sposobnosti«, »u našoj armiji jednako se postupa prema svim vojnicima, bez obzira na to ko su oni i šta su«. »Armija je pogodna sredina za formiranje zrele ličnosti«, »sve je u Armiji dobro smišljeno, isplanirano i organizovano« i dr.

U većem broju naših ispitivanja uočili smo da vojnici cene drugarstvo u Armiji,⁷ sportske aktivnosti i zabavu u slobodnom vremenu, zatim red i disciplinu, pravilan odnos starešina prema svim voj-

MLADI O POJEDINIM STRANAMA VOJNIČKOG ŽIVOTA

Tabela 1

Šta ti se najviše sviđa u vojničkom životu?	Ispitivanje izvršeno	
	1969. g.	1972. g.
	odgovori u procentima ⁸	
Drugarstvo	62,0	73,6
Dobar odnos starešina prema svim vojnicima	38,3	45,0
Taktičke vežbe i radnje sa oružjem	16,1	39,3
Kulturno-zabavne i sportske aktivnosti	25,0	29,9
Red i disciplina	20,5	37,1
Ostalo	11,0	35,0

nicima i dr. (tabela 1). Ovakve rezultate dobili smo u dva navrata, što se može smatrati pouzdanim pokazateljem zaista pravilnih međuljudskih odnosa između vojnika, kao i između vojnika i starešina. Nema sumnje da je to jedan od vrlo značajnih faktora efikasnosti svakog vojnog kolektiva, prema tome i njegovog vaspitnog uticaja na mlade u Armiji.

Motivisanost vojnika za sticanje vojničkih znanja takođe je vidna, što olakšava rad starešinama prilikom obučavanja, odnosno u celokupnoj organizaciji i realizaciji zadataka koji se pred njih postavljaju. U jednom od naših ispitivanja na pitanje: Koliko je tebi lično stalo da stekneš što bolje vojničko obrazovanje? vojnici su odgovorili: veoma mnogo 40,2%, mnogo 40,5%, malo 8,3%, nimalo 1,9%, dok 9,1% nisu dali odgovore. Iako su nezainteresovani za sticanje vojničkog znanja zaista u manjini, potrebno je upornim i sistematskim radom svih starešina u jedinicama održati postojeću motivaciju vojnika i povećati je kod onih koji su u početku, ili docnije iz raznih razloga, indiferentni. U svakom slučaju pravilnim izborom odgovarajućih vaspitnoobrazovnih metoda rezultati neće izostati.

Rezultati naših ispitivanja pokazuju da mladi imaju povoljno mišljenje o uticaju služenja vojnog roka na njihovu daljnju socijalizaciju. Mladi posebno cene mogućnosti zbližavanja pripadnika na-

⁷ Jedno od takvih prethodnih ispitivanja sprovedeno je 1969. god. Videti: Rezultati ispitivanja nekih aspekata položaja vojnika u vojnoj organizaciji, Centar APSI, sv. 15/69.

⁸ Iznos procenata u oba ispitivanja prelazi 100 jer su ispitanici mogli da odaberu dva odgovora 1969., odnosno tri 1972. godine.

ših naroda i narodnosti, razvijanja i učvršćivanja njihovih radnih navika i uključivanja u politički život u svojoj sredini nakon izlaska iz JNA (tabela 2). Ovakve rezultate dobili smo u više navrata u kojima se posebno ističe povoljan uticaj boravka u Armiji na zbližavanje naših naroda i narodnosti⁹, a takođe i na uspeh mladih u životu posle odsluženja vojnog roka.

VASPITNI UTICAJ ŽIVOTA U ARMIJI NA MLADE

Tabela 2

Kakav je uticaj života u Armiji	Veoma pozitivan	Pozitivan	Neće imati nikak. utic.	Negativ.	Veoma negativan
	odgovori u procentima ¹⁰				
Na zbližavanje pripadnika naših naroda i narodnosti	51,1	31,9	3,7	1,0	—
Na tvoje napredovanje u struci	18,1	31,8	26,0	2,9	3,1
Na tvoje daljnje školovanje	11,9	23,5	37,4	5,7	2,1
Na stvaranje i učvršćivanje tvojih radnih navika	33,5	34,5	12,0	1,3	0,6
Na tvoje ophođenje u društvu	25,0	37,0	14,8	2,3	1,2
Na tvoje angažovanje u političkom životu	22,4	39,7	17,8	1,5	0,9

Pozitivniji stav prema ispitivanim aspektima vojničkog života imaju oni vojnici koji su imali mogućnosti da zadovolje neku od njihovih bitnih potreba, na primer, da steknu određenu kvalifikaciju za obavljanje određenog zanimanja u građanstvu, pa i oni koji su uspeli da završe započeto školovanje.

Proces socijalizacije mladih u mnogim savremenim armijama u svetu postaje svestraniji zbog razvijanja velikog broja delatnosti u njima, koje su, koliko do juče, egzistirale samo u građanstvu, dok su danas postale neophodne pri realizaciji njihove osnovne funkcije. Takve karakteristike, svakako, ima i naša armija. Intenzivnijom realizacijom principa koncepcije opštenarodne odbrane povećavaće se i vaspitni uticaj Armije, jer će sve više dolaziti u njoj do izražaja prethodno stečene kvalifikacije mladih, a njihovo prošireno i novo-stečeno saznanje u Armiji naći će primenu u građanstvu. Razume se da, pored koristi od sticanja kvalifikacija i osposobljavanja mladih za obavljanje društvenokorisnih i potrebnih zanimanja, ne malu ulogu ima i povećanje njihovog idejnopoličkog nivoa i stepena emocionalne vezanosti za naš društveni sistem i poverenje u njegov daljnji razvoj.

⁹ Videti rezultate empirijskih istraživanja na tu temu; pukovnik dr Ilija Mrmak: *Pripadnici JNA o međunacionalnim odnosima*, Centar APSI, 1969. god.

¹⁰ Preostali procenti do 100 odnose se na one ispitanike koji nisu dali odgovor na postavljeno pitanje. Ispitivanje je sprovedeno 1972. god.

Ispitivanja su pokazala da mladi imaju pozitivno mišljenje o međunacionalnim odnosima u Armiji kako između vojnika različitih nacionalnosti, tako i između vojnika i starešina, što, kao što smo to već istakli, povoljno utiče na njihovo zbližavanje. Oživljavanje nacionalizma u društvu nije se ispoljilo u zapaženijoj meri i u JNA, ne zato što je ona imuna od te pojave, već u prvom redu zbog činjenice što se tom vrlo značajnom društvenom pitanju posvećuje dužna pažnja u radu i životu vojnika i starešina. Mada naši rezultati potiču iz različitog vremena, oni pokazuju (tabela 3) da mladi imaju o ovom pitanju veoma pozitivno mišljenje u čemu se nisu dvoumili ni u vreme eskalacije nacionalizma u pojedinim sredinama, odnosno regionima u našoj zemlji. Rezultati idejno-političkog delovanja na ovom polju svakako obavezuju sve starešine i vojnike, a posebno članove SKJ, i u njihovom budućem radu. Ova im se obaveza nameće tim pre što mladi nisu u značajnijoj meri opterećeni nacionalnim predrasudama, što su pokazali rezultati sličnih istraživanja i van naše armije, odnosno u našem društvu,¹¹ i drugo, što se u njih još uvek intenzivno formiraju društveni stavovi, ovoga puta u jednoj znatno drugačijoj socijalnoj sredini od one iz koje su došli, odnosno boravili pre stupanja na odsluženje vojnog roka.

UTICAJ ŽIVOTA U JNA NA ODNOSI IZMEĐU NAŠIH NARODA I NARODNOSTI

Tabela 3

Kakav je uticaj života u JNA na zbližavanje naših naroda i narodnosti?	Odgovori u procentima iz:			
	1967.	1970.	1971.	1972.
Veoma pozitivan	41,4	52,5	54,5	51,1
Pozitivan	42,8	33,9	30,4	31,9
Nema naročitog uticaja	9,6	7,9	6,5	3,7
Negativan	0,7	0,6	—	1,0
Veoma negativan	—	—	—	—
Nisu odgovorili	5,5	5,1	8,6	12,3
S v e g a :	100%	100%	100%	100%

Ispitivanja su pokazala da ima nepravilnih postupaka starešina prema vojnicima koji se najčešće odnose na neke oblike nepoštovanja ličnosti vojnika.¹² Pored toga, vojnici se teško prilagođavaju pojedinim stranama vojničkog života¹³, pri čemu se obično žale na ne-

¹¹ Videti šire: *Svest o međunacionalnim odnosima*, Projekat — Nauka i naučna publicistika o omladini, sv. 7, Centar za društvena istraživanja pri Predsedništvu SKJ — Institut društvenih nauka, Beograd, 1972. godine.

¹² Videti šire: *Ispitivanje armijskog javnog mnjenja*, sv. 15 Centar APSI, 1969. god.

¹³ Videti rezultate istraživanja u već pomenutoj knjizi pukovnika Alije Lošića (fusnota 3).

dostatak vremena za obavljanje ličnih potreba, na dug vojni rok i izdvojenost od kuće, zatim na uzbune, taktičke vežbe, rano ustajanje i naročito na angažovanje na onim poslovima u kojima vojnici ne vide nikakav smisao izuzev da se nečim zabave, da ne »stvaraju probleme«.

Vojnički život je u pojedinosti isplaniran i odvija se po određenom ritmu u toku svih 24 časa pa je sasvim razumljivo da to svi vojnici ne mogu da slede (ili ne u početku) na predviđeni način. U procesu interakcije u kolektivu ubrzo se pokažu i neke negativne strane bilo od strane vojnika ili od starešina. Ispitivanja pokazuju da sami vojnici osuđuju i nepravilne postupke vojnika, pa i one koje ovi čine prema starešinama. Mladi posebno zameraju onim svojim drugovima koji često traže od svojih starešina ono na šta nemaju pravo, onima koji se tužakaju za sitnice, zatim onima koji su preosetljivi na šalu, razmaženima i na kraju posebno onima koji su skloni da u različitim prilikama obmanjuju svoje drugove vojnike ili starešine. Kolektivni rad realizuje se preko zalaganja svakog pojedinca, a prirodno je da svaki njegov član očekuje u takvom radu zalaganje drugog, te bilo kakvo izbegavanje zajedničkih obaveza ne samo da se primećuje već i energično osuđuje. Što je kolektiv socijalno zreliji, time je njegov pozitivan »pritisak« izraženiji.

Mladi osuđuju one svoje drugove koji krše vojničke norme ponašanja. Vojničke norme ponašanja i naglašena disciplina u vojsci imaju za cilj da se pomoću njih izgrađuju čvrsti vojni kolektivi sa jasno izdiferenciranim položajima i ulogama njihovih članova koji će biti u stanju da se, pored ostalog, obračunavaju i sa svim nosiocima negativnih pojava u njima samima. U takvoj socijalnoj sredini stavlja se na »probu« mnoga svojstva ličnosti, a posebno morala, te su, prirodno, cenjeniji oni članovi u kojih su ona razvijenija i društveno prihvatljivija.

Odbrana domovine pravo je i dužnost svakog našeg građanina, a služenje vojnog roka predstavlja vid pripreme za realizaciju tog prava i dužnosti. Za većinu naših omladinaca služenje vojnog roka predstavlja svojevrstu čast, pa svako izbegavanje te obaveze nailazi na osudu javnog mnjenja. No, takvo izbegavanje podleže i zakonskim sankcijama, što znači da se pošlo od realne pretpostavke da bi bilo i onih koji bi na razne načine izbegavali vojnu obavezu. Ispitivanja pokazuju da mladi shvataju vojnu obavezu kao nužan momenat u njihovom životu, te tim lakše i podnose izvesne teže strane vojničkog života.

U celini uzev mladi imaju vrlo pozitivan stav prema našoj armiji koji se sastoji u ukupnoj oceni njenog društvenog značaja, a

takođe pozitivno ocenjuju uticaj života u Armiji na njihovu daljnju socijalizaciju, naročito u pogledu razvijanja i učvršćivanja njihovih radnih navika, ophođenja u društvu, napredovanja u struci, angažovanja u političkom životu nakon izlaska iz vojske i dr.

MLADI O MORALNIM VREDNOSTIMA ZNAČAJNIM ZA ŽIVOT U ARMIJI

Moralne vrednosti i lične osobine ljudi, značajne u našem društvu, takođe su, prema mišljenju mladih, osnovne i za život u našoj armiji. Između tih brojnih vrednosti mladi posebno cene iskrenost, sposobnost, obrazovanje, pouzdanost i poštenje, a odbacuju one vrednosti koje imaju značaj u tzv. potrošačkom društvu, kao što su sreća, novac, imovina, prodornost i bezobzirnost u izboru sredstava za život i dr.

Pored ispitivanja opšte vrednosne orijentacije mladih ispitivali smo koje su moralne vrednosti i lične osobine, prema njihovom mišljenju, osnovni kriteriji grupisanja u malim vojničkim kolektivima, čime smo nastojali da dopunimo opštu sliku njihovih stavova i mišljenja o međuljudskim odnosima u našoj armiji, kao i o pojedinim specifičnim stranama vojničkog života. Ovo ispitivanje je izvršeno u dvadeset vodova¹⁴ u različitim jedinicama u našoj armiji pre i posle manevra »Sloboda 71«. Rezultati su pokazali da mladi veoma cene one svoje drugove koji imaju pozitivne osobine sa stanovišta morala našeg društva i one koji su usvojili pozitivne norme vojničkog ponašanja, dok istovremeno »odbacuju« one koji te norme na različite načine i u raznim prilikama neopravdano narušavaju. Tako pri izboru *najboljeg druga* preovlađuju osobine: korektan odnos prema vojnicima i prema starešinama, iskrenost, poštenje, društvenost i dr., dok za *poželjnog komandira odeljenja* za slučaj rata navode, pored ovih, još i snalažljivost, osećanje pravednosti, samoinicijativnost, zatim da zna da dobro komanduje i sl. *Najlošiji vojnik*, prema mišljenju ispitivanih, jeste onaj koji je nedisciplinovan, ne zalaže se u radu, nedruštven je, kome je svejedno da li će biti vojnostručno osposobljen ili ne, koji je sebičan i koji se nekorektno odnosi prema starešinama i vojnicima.

¹⁴ Svaki ispitanik imao je zadatak da navede ime i prezime svog najboljeg druga u vodu, a zatim onog vojnika (odnosno razvodnika ili desetara) za koga bi želeo da mu bude komandir odeljenja u slučaju rata i, na kraju, da napiše ime i prezime najboljeg vojnika. Za sva tri kriterija traženi su razlozi izbora koje su ispitanici davali opisno.

Značajno je pomenuti da su rezultati pokazali da su znatno poštreni kriteriji izbora vojnika za svoje najbolje drugove i potencijalne komandire odeljenja za slučaj rata pod dejstvom »otežanih« uslova života i rada vojnika (vreme priprema i izvođenja manevra za naše ispitanike iznosilo je oko mesec dana) u korist njihovih pozitivnijih osobina. To znači da će u još težim situacijama zaista biti cenjeniji oni vojnici koji su usvojili pozitivne norme vrednosti našeg društva, što je veoma značajno pri izvršavanju i najtežih zadataka.

Procenjivanje ličnih osobina u vojnim kolektivima nije usmereno samo prema vojnicima već mnogo više i gotovo u svakoj prilici prema starešinama. Oni, odnosno njihovi postupci, neprekidno su pod »prismotrom« vojnika, odakle proizilazi obaveza svih starešina da se na određen način ponašaju prema normama društveno prihvatljivog, a posebno vojničkog ponašanja. Ispitivanja su pokazala da vojnici očekuju, na primer, od komandira čete da bude u prvom redu korektan prema svim vojnicima, vojnostručno obrazovan, strog ali pravičan, da poseduje opšte obrazovanje, a zatim da ima dobar vojnički stav, da je smiren i odmeren pri donošenju odluka i sl. Ustanovljena rang-lista poželjnih osobina, dobijena na osnovu odgovora ispitivanih, ukazuje da vojnici žele onakvog starešinu kakav se i formira u našim vojnim školama i u neposrednom vojničkom životu u toku njegove radne karijere.

Pored opštedruštvenih vrednosti i ideala, pojedinac želi da u njegovoj sredini budu razvijane lične osobine i oblici ponašanja koji će, po njegovom uverenju, najviše doprinositi uspešnom ostvarenju društvenih i grupnih ciljeva. Naša ispitivanja pokazuju da, prema mišljenjima mladih, treba kod svih pripadnika oružanih snaga u prvom redu kao ličnu osobinu razvijati bratstvo i jedinstvo i ljubav prema narodu kao najbitniju komponentu njegovog moralnog lika. Mladi sasvim ispravno uočavaju da će idejno svestan i odan narodu pripadnik oružanih snaga biti uvek spreman da pokaže hrabrost, izdržljivost i požrtvovanje. Na drugo mesto, po frekvenciji odgovora ispitivanih, svrstana je hrabrost, borbenost i junaštvo, a na treće drugarstvo i sloga. Navedene osobine podjednako cene svi bez obzira na njihovu školsku spremu, nacionalnu pripadnost i socijalno poreklo.

U sistemu društvenih vrednosti najznačajnije su one vrednosti za koje su ljudi spremni da se bore, pa i žrtvuju. Svako društvo razvija određene vrednosti za koje se treba bespoštedno boriti. Rezultati naših ispitivanja pokazuju da su među tim vrednostima na prvom mestu sloboda i nezavisnost. Za njih bi se omladina borila i po

cenu života. Zatim dolaze ravnopravnost nacija i narodnosti u okviru jugoslovenske socijalističke zajednice i samoupravni društveni sistem, lična sloboda i sigurnost građana, sloboda kulturnog stvaralaštva i druge za naše društvo vitalne vrednosti.¹⁵

Prihvatanje navedenih društvenih vrednosti najbolji je dokaz patriotskih osećanja naše omladine i njene pravilne vrednosne orijentacije, odnosno pokazatelj sklada njihove orijentacije i vrednosne orijentacije samoupravnog socijalističkog društva, kao i sklada njihove orijentacije, vrednosti i normi na kojima počiva i naša armija i na osnovu kojih formira i učvršćuje borbeni moral svih njenih pripadnika i kolektiva.

MLADI O MESTU JNA U SISTEMU OPŠTENARODNE ODBRANE

Sa stanovišta daljnje izgradnje opštenarodne odbrane veoma je značajno izučavati šta mladi misle ne samo o opštenarodnoj odbrani u celini, već i o mestu Armije u njoj i njenom odnosu prema drugim komponentama ONO. Naša dosadašnja ispitivanja u tom pravcu pokazuju vrlo pozitivne rezultate. Mladi smatraju da se opštenarodnom odbranom možemo uspešno odbraniti (tabela 4) i da je to najbolji način odbrane jer će svaki građanin učestvovati u njoj prema svojim sposobnostima.

OPŠTI STAV MLADIH PREMA OPŠTENARODNOJ ODBRANI

Tabela 4

Uverenost mladih u ONO	Odgovori u procentima iz:	
	1969.	1972.
Uvereni potpuno	73,6	79,1
Delimično uvereni	22,2	15,3
Nisu uvereni	2,7	2,1
Neodlučni	—	2,4
Nisu odgovorili	1,5	1,1

Opštenarodna odbrana naše zemlje je nov kvalitet odbrane, kao što je novo i naše samoupravno socijalističko društvo u kome se uspostavljaju drugačiji odnosi između različitih organizacionih oblika odbrane nego što je to bio slučaj u dosadašnjim društvenim sistemi-

¹⁵ Šire o vrednostima našeg samoupravnog socijalističkog društva, videti: Arif Tanović, *Vrijednost i vrednovanje*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1972. god., a zatim od istog pisca: *Etika i politika*, Svjetlost, Sarajevo, 1973. godine.

ma, odnosno u mnogim zemljama i u sadašnjem vremenu. Opštenarodna odbrana je postala jedna od temeljnih vrednosti našeg samoupravnog socijalističkog društva i dalja konkretizacija ravnopravnosti svih naroda i narodnosti koji žive u okviru jugoslovenske socijalističke zajednice. Stoga je nužno dalje rasvetljavati ulogu sastavnih elemenata ONO shodno menjanju samog sistema i uloge tih elemenata u novim društvenim uslovima. Nema sumnje da treba ulagati i određen napor na formiranju i učvršćivanju uverenja svih potencijalnih pripadnika oružanih snaga u ispravnost takvog odbrambenog sistema, jer se i tu, kao na svim poljima društvene prakse, mogu pojaviti vrlo oprečna mišljenja. Naša dosadašnja praksa izgradnje sistema narodne odbrane pokazuje da kada se radi o razvoju društva uopšte, vrlo značajno mesto zauzima pitanje njegove odbrane. Stoga nije slučajno što su protivnici samoupravnog kursa bili često glasni protivnici sistema opštenarodne odbrane kakav se u nas danas izgrađuje. Među tim snagama svakako da su najviše upornosti pokazivale staljinističko-birokratske i separatističko-nacionalističke političke snage, te su i jedne i druge imale svojevrstne poglede na sistem odbrane u celini i na mesto JNA u tom sistemu. Dok su jedni prenaplašavali značaj operativne vojske, tj. sadašnje JNA, drugi su je omalovažali i uglavnom smatrali kao konzervativnu ustanovu iz prošlosti pomoću koje se održava unitarizam i sl. Stoga je potrebno voditi upornu borbu za pravilno shvatanje i realizaciju koncepcije opštenarodne odbrane, što, sasvim prirodno, zauzima odgovarajuće mesto u vaspitnoobrazovnim programima u svim školama u građanstvu i u Armiji, a takođe i u političkom radu u organizacijama udruženog rada i drugim organizacijama u našem društvu. Od efikasnosti takve borbe svakako će zavisiti mišljenja, uverenja i stavovi naših građana uopšte i pripadnika JNA posebno, prema svim pitanjima odbrane, među kojima značajno mesto zauzimaju i njihovi stavovi o međusobnom odnosu i ulozi pojedinih organizacionih elemenata oružanih snaga u sistemu opštenarodne odbrane.

Naša ispitivanja pokazuju da mladi u Armiji ne samo da imaju pozitivan stav prema ONO u celini već sasvim ispravno shvataju i ulogu pojedinih njegovih elemenata. Preko 80% ispitivanih smatraju da su snage teritorijalne odbrane podjednako značajne kao i jedinice JNA, jer i one u znatnoj meri doprinose odbrani zemlje. I pored potrebe za izgrađivanjem snažnih jedinica JNA, ispitivani smatraju da treba opreмати savremenim sredstvima i modernim naoružanjem i jedinice u organizacijama udruženog rada, gde su one predviđene, a takođe da je opravdano da se određen broj ljudi posveti isključivo

organizaciji i održavanju vlasti na terenu, odnosno da bude izvan vojnih jedinica.

Stavovi i mišljenja mladih o opštenarodnoj odbrani, o mestu i ulozi njenih komponenata rezultat su uspešnog idejno-političkog delovanja pre i u toku služenja vojnog roka, koje treba nastaviti i dalje razvijati. Među mladima ima još dosta onih kojima nije dovoljno jasna koncepcija naše odbrane, što se posebno uočava iz procenta neodlučnih (oko 20%), tj. onih koji nemaju svoje mišljenje o opštenarodnoj odbrani u celini, pa ni o mestu i ulozi Jugoslovenske narodne armije, teritorijalne odbrane i civilne zaštite u sistemu ONO. Imajući u vidu još uvek velike probleme osnovnog školovanja u našem društvu, posebno u pojedinim regionima naše zemlje, ovakvi rezultati su sasvim očekivani. Stoga u toku služenja vojnog roka treba učiniti maksimalan napor da mladi dobiju valjana znanja iz oblasti odbrane, naročito oni koji se prvi put susreću sa tom problematikom.

Socijalni stav ima svoju saznavnu, emotivnu i akcionu komponentu. Sve tri komponente su u čvrstoj međuzavisnosti. Neodređen stav prema našoj ONO imaju najčešće vojnici između četiri i sedam razreda osnovne škole, tj. oni koji se prvi put susreću sa pojmovima iz te oblasti. U svakom slučaju ne radi se o nepoverenju već o nepoznavanju suštine sistema ONO, odnosno o nedostatku dovoljno znanja da bi se zauzeo sigurniji stav. Na to upućuju i rezultati našeg ispitivanja iz različitih perioda u kojima smo ih sprovodili. Ispitivanja iz 1972. godine pokazuje da se smanjuje procenat neodlučnih, a povećava potpuno uverenih u sistem ONO u odnosu na 1969. godinu. Nema sumnje da se i na planu razjašnjavanja i u praksi znatno odmaklo što se tiče koncepcije u nekoliko poslednjih godina, te i rezultati u pogledu sticanja i učvršćivanja stavova mladih prema odbrani nisu izostali.

*

Izneti pokazatelji o stavu mladih prema JNA, zatim njihovim mišljenjima o pojedinim aspektima služenja vojnog roka, odnosno boravka u Armiji i, na kraju, pokazatelji o njihovim mišljenjima o našoj opštenarodnoj odbrani i mestu i ulozi pojedinih njenih komponenata upućuju na sledeće zaključke:

Postoji izrazito pozitivan stav mladih prema našoj Armiji, što se vidi na osnovu podataka empirijskog ispitivanja koje smo interpretirali u ovom radu, a koji se posebno odnose na ocenu njenog društvenog značaja i vaspitnog uticaja na njih. Vidno je uverenje mladih u moralno-političke i stručne kvalitete starešinskog kadra, a

zatim u visok stepen drugarstva u jedinicama JNA i u njenu spremnost za odbijanje svake agresije.

Sa stanovišta moralnih vrednosti i normi koje su bitne za egzistenciju i razvoj našeg društva, prihvatljive su ocene mladih o njihovom značaju kao kriterija uspeha u našem društvu uopšte i u JNA posebno.

Mladi odbacuju sve ono što je u Armiji nefunkcionalno pri izgrađivanju principijelnih, doslednih i humanih odnosa u njenim kolektivima, a podržavaju one vrednosti i procese koji ljudima pojedinačno i Armiji kao instituciji otvaraju perspektivu i pružaju mogućnosti za prihvatanje valjanog i novog uz istovremeno poštovanje pozitivnog nasleđa i inspirativnih tradicija naših naroda.

Mladi shvataju opštenarodnu odbranu kao najbolji način odbrane našeg društva pri čemu ističu da JNA u tom sistemu ima značajnu ulogu, ali pravilno shvataju i ulogu svih drugih organizacionih oblika oružanih snaga u njegovim okvirima. Istina, treba ulagati znatan ideološko-politički napor da to shvate svi, jer se ispostavlja da ih ima znatan procenat koji nemaju o tim pitanjima jasan stav.

Na kraju, mada smo izneli samo deo empirijskih rezultata o vrednosnoj orijentaciji mladih — o njihovim stremljenjima, idealima i stvarnom ponašanju u vojničkoj sredini, s pravom zaključujemo da su njihova stremljenja, ideali i ponašanja u stvari stremljenja i ideali našeg društva, te je razumljivo što ih mlada generacija prihvata na izneti, tj. pozitivan način. U njenom sistemu vrednosti značajno mesto zauzimaju vrednosti i norme naše Armije, tim pre što je ona (u okviru sistema ONO) u funkciji jedne od najelementarnijih ljudskih potreba — potrebe za očuvanjem slobode i nezavisnosti, što je vrlo prisutno u svesti mlade generacije, kako to pokazuju i podaci naših istraživanja.